

УДК 351.744.5

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2020.16.45>

ЗМІСТ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВОЛОДІННЯ, КОРИСТУВАННЯ ТА РОЗПОРЯДЖАННЯ ЛІСАМИ

Соцький Артур Михайлович

кандидат юридичних наук, доцент,

в.о. завідувача кафедри юриспруденції

Чернівецького інституту

Міжнародного гуманітарного університету

ORCID: 0000-0001-6836-7480

У даній науковій статті розкрито зміст та особливості володіння, користування та розпоряджання лісами.

Право власності в об'єктивному розумінні – це сукупність правових норм, які регулюють відносини власності в тій чи іншій правовій системі, закріплюють володіння, користування і розпорядження власністю, охороняють і захищають власність від протиправних дій третіх осіб.

Право власності лісами та лісовими ресурсами у суб'єктивному розумінні – це закріплена у відповідних нормах можливість конкретного власника володіти, користуватися, розпоряджатися належною йому власністю на власний розсуд, але в межах, передбачених законом.

Суб'єктивне право власності виникає внаслідок набуття її через події, які за юридичним складом можна класифікувати як такі: – придбання через купівлю, обмін, викуп та інші юридичні факти; – передача у власність – дарування, застава, спадщина; – націоналізація – примусове, безоплатне перетворення у державну власність власності окремих власників; – реквізиція – примусове відчуження або тимчасове вилучення державою за плату майна, яке належить приватним особам та кооперативним або громадським організаціям.

Лісові відносини – це сукупність суспільних відносин, що виникають, діють та припиняються у разі володіння, користування та розпорядження лісами як об'єктом права власності суб'єктами, діяльність яких націлена на забезпечення охорони, відтворення та стале використання лісових ресурсів в інтересах розвитку економіки та суспільства в цілому».

Право користування лісами - це складна правова категорія, яка урегульована нормами права, що регулюють суспільні відносини у сфері використання, відтворення та охорони лісів, визначають особливості використання різних лісових ділянок щодо права їх лісокористування, закріплюють права та обов'язки постійних та тимчасових лісокористувачів, а також підстави набуття та припинення прав на постійне чи тимчасове користування лісовими ділянками.

Автором відзначено, що використання земельних ділянок лісового фонду, ведення лісового господарства повинні забезпечувати підвищення продуктивності лісів.

Ключові слова: ліс, природні ресурси, лісові ресурси, охорона лісів, збереження і відтворення лісів.

CONTENT AND FEATURES OF FOREST OWNERSHIP, USE AND MANAGEMENT

Sotsky Artur

This scientific article reveals the content and features of forest ownership, use and management.

Property rights in the objective sense is a set of legal norms that regulate property relations in a particular legal system, consolidate possession, use and disposal of property, protect and defend property from illegal actions of third parties.

The right of ownership of forests and forest resources in the subjective sense is the possibility of a specific owner to own, use, dispose of the property belonging to him at his own discretion, but within the limits provided by law.

Subjective ownership arises as a result of its acquisition through events, which by legal composition can be classified as such: – acquisition through purchase, exchange, redemption and other legal facts; – transfer of ownership – gift, pledge, inheritance; – nationalization – forced, gratuitous transformation into state ownership of property of individual owners; – requisition – forced alienation or temporary seizure by the state for a fee of property belonging to individuals and cooperatives or public organizations.

Forest relations are a set of social relations that arise, operate and terminate in the case of ownership, use and disposal of forests as an object of ownership by entities whose activities are aimed at ensuring the protection, reproduction and sustainable use of forest resources in the interests of economic development and society as a whole. "

The right to use forests is a complex legal category regulated by the rules of law governing public relations in the field of use, reproduction and protection of forests, determine the peculiarities of the use of different forest areas for the right of their use, enshrine the rights and responsibilities of permanent and temporary forest users. grounds for acquisition and termination of rights to permanent or temporary use of forest areas.

The author noted that the use of forest lands, forestry should increase forest productivity.

Key words: forest, natural resources, forest resources, forest protection, preservation and reproduction of forests.

Ліси в Україні є власністю держави. Держава як єдиний власник визначає порядок і умови володіння, користування та розпорядження лісами [1]. В той же час ст. 13 Конституції України[2] та ст. 4 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» визначають, що природні ресурси України, у тому числі і ліси, є власністю українського народу, який має право на володіння, використання та розпорядження природними багатствами держави[3]. Державна власність на ліси є головною умовою забезпечення підвищення продуктивності, охорони та відтворення лісів, посилення їх корисних властивостей, задоволення потреб суспільства у лісових ресурсах на основі науково обґрунтованого раціонального використання. Держава як єдиний власник визначає порядок і умови користування лісами, систему органів управління у галузі використання лісових ресурсів, способи охорони та захисту лісових багатств. Одночасно треба зауважити, що право державної власності не поширюється на усі види зелених насаджень, які не належать до категорії лісів і ростуть у межах населених пунктів: окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, садибах, присадибних, дачних і садових ділянках. Відповідно такі насадження можуть бути віднесені до комунальної, колективної, чи приватної форм власності. Одночасно, необхідно зауважити, що на відміну від лісів землі лісового фонду можуть перебувати як у державній, так і в комунальній та приватній власності. Громадянам і юридичним особам за рішенням органів місцевого самоврядування та виконавчої

влади можуть безоплатно або за плату передаватись у власність замкнені земельні ділянки лісового фонду у складі угідь селянських, фермерських та інших господарств. Громадяни та юридичні особи в установленому порядку можуть набувати у власність земельні ділянки деградованих і малопродуктивних угідь для заліснення.

Власність є складною економічною категорією, яка визначає особливості зав'язків суспільних систем, колективів, індивідуумів з об'єктами матеріального світу і результатів матеріального виробництва. Це поняття уважити, що Завдяки характеру привласнення, порядку присвоювання вибудовуються спеціальні правові відносини, що урегульовуються правовими нормами та набувають форм право власності. В праві право власність можна представити як в об'єктивному і суб'єктивному значеннях.

Право власності в об'єктивному розумінні – це сукупність правових норм, які регулюють відносини власності в тій чи іншій правовій системі, закріплюють володіння, користування і розпорядження власністю, охороняють і захищають власність від протиправних дій третіх осіб.

Об'єктивне право власності лісами та лісовими ресурсами – це система правових норм лісового законодавства, що регламентують правовідносини в сфері реалізації повноважень, породжених власністю на лісові ресурси. Об'єктом права власності на ліси є усі ліси України, які становлять її лісовий фонд. Уся сукупність дерев, чагарників, іншої лісової рослинності, які віднесені до поняття лісу, визначаються об'єктами права державної власності доти, поки вони ростуть на землі. Зрубані дерева, чагарники та інші лісові ресурси не є частиною лісу, вони перетворюються в його продукцію, яка є самостійним об'єктом права власності. Якщо власником лісу є держава, то правомірно заготовлені лісові ресурси можуть належати на праві власності не лише державі, а й колективу та окремим громадянам[4].

Право власності лісами та лісовими ресурсами у суб'єктивному розумінні – це закріплена у відповідних нормах можливість конкретного власника володіти, користуватися, розпоряджатися належною йому власністю на власний розсуд, але в межах, передбачених законом.

Суб'єктивне право власності на ліси та лісові ресурси – це сукупність повноважень суб'єктів правовідносин щодо володіння, користування і розпорядження лісами та лісовими ресурсами. Суб'єктивне право власності носить абсолютний характер. Це означає, що саме правомочному суб'єкту належать виключні права щодо володіння, користування і розпорядження лісами і поведінка всіх інших осіб -не власників – повинна бути відповідною: такою, що не перешкоджає власнику здійснювати належне йому суб'єктивне право[5].

Суб'єктивне право власності виникає внаслідок набуття її через події, які за юридичним складом можна класифікувати як такі:

- придбання через купівлю, обмін, викуп та інші юридичні факти;
- передача у власність – дарування, застава, спадщина;
- націоналізація – примусове, безоплатне перетворення у державну власність власності окремих власників;
- реквізиція – примусове відчуження або тимчасове вилучення державою за плату майна, яке належить приватним особам та кооперативним або громадським організаціям.

Отже, підставою виникнення суб'єктивного права власності на ліси та лісові ресурси є юридичний факт – обставина, з якою законодавство пов'язує зміну власника (форми права власності) на ліси та лісові ресурси[5].

Зміст права власності на ліси є сукупність трьох головних правомочностей щодо них: права володіння, права користування і права розпорядження. Вказані правомочності

виникають у власника разом з набуттям права власності на ліси і в сукупності можуть належати лише власникові.

Правовласник відповідно наділяється сукупністю трьох повноважень щодо володіння, користування та розпорядження лісом. Відповідно, **право володіння лісами** – це забезпечена юридичними нормами можливість фактично і безперешкодно, хоча і з дотриманням вимог законодавства, впливати на них. Це гарантована належність власнику, яка означає невід'ємність лісів від власників без згоди останніх або без належних на те підстав, це визнання їх абсолютних прав на природні об'єкти і ресурси та недопущення впливу на них інших осіб [5]. Водночас у чинному Лісовому кодексу України встановлено, що суб'єктом права приватної власності на ліс може бути особа, яка має в сукупності всі три правомочності власника, але не розкривається зміст такої правомочності та межі права володіння, користування та розпорядження земельними лісовими ділянками, не розкрито сутність та зміст волевиявлення особи. В той же час, в лісовому законодавстві України окремо не приділяється увага визначенням понять «володіння», «користування» та «розпорядження» як складових права власності. Лише у ст. 317 Цивільного кодексу України встановлено зміст права власності власника як право володіння, користування та розпоряджання своїм майном [6].

Теоретики права не залишили поза увагою дані поняття. Так, наприклад, В.І. Андрейцев зазначає, що право володіння – це юридично встановлена можливість гарантування сталості належності відповідних юридично та в натурі (на місцевості) визначених земель і земельних ділянок їхнім суб'єктам згідно з правовстановлюючими документами і земельно-правовою документацією, невідчужуваності та невід'ємності їх від власників без їхнього особистого волевиявлення, визнання виключності та абсолютності належних їм прав на ці землі та земельні ділянки, а також на результати здійснюваної ними нешкідливої й безпечної господарської та іншої діяльності, що створює почуття свободи в їх використанні відповідно до цільового призначення для задоволення власних матеріальних і духовних потреб та інтересів [7, с. 98].

С.М. Шершун, розглядаючи ліс як об'єкт права приватної власності, вважає, що право володіння лісами є фактичним володінням об'єктом, здійсненням господарського панування над привласненими лісовими ресурсами та усуненням всіх інших осіб від фактичного привласнення таких ресурсів [8, с. 79].

Зазначені дефініції розкривають дане поняття з позиції приватного права, що значно звужує та обмежує його правову сутність.

Саме тому, для усунення цієї прогалини, пропонуємо доповнити ст. 2 Лісового кодексу України наступною дефініцією *«лісові відносини – це сукупність суспільних відносин, що виникають, діють та припиняються у разі володіння, користування та розпорядження лісами як об'єктом права власності суб'єктами, діяльність яких націлена на забезпечення охорони, відтворення та сталого використання лісових ресурсів в інтересах розвитку економіки та суспільства в цілому»*.

Право користування лісами – це використання їх корисних властивостей, забезпечене наявністю юридичних норм щодо такого.

На думку науковців у галузі лісового законодавства України, користування лісами є можливістю користувача лісовими ресурсами управляти об'єктом лісової власності впродовж конкретного терміну і відповідно до умов, заданих йому суб'єктом власності в особі володаря або розпорядника [9, с. 134].

В.І. Андрейцев зазначає, що право користування земельними ділянками – це юридично забезпечена можливість спеціально уповноважених державних органів і органів самоврядування на отримання диференційної ренти за платне використання землі, юридично гарантована можливість суб'єктів права власності самостійно

господарювати на землі та використовувати її для задоволення різноманітних потреб [10, с. 63].

Зазначені дефініції також не враховують особливості користування лісами суб'єктами колективної та приватної власності. Також треба наголосити на тому, що право користування належить перш за все власнику, проте може здійснюватися та реалізовуватися і не власником. Саме тут необхідно ставити питання про особливості змісту дефініції «права лісокористування» як у контексті права власності на ліси в Україні. Відповідно з цього приводу зауважимо, що право користування лісами реалізується на декількох рівнях:

– суб'єктами права приватної та колективної власності з метою використання корисних властивостей природних ресурсів для задоволення особистих потреб. Забезпечується юридичне гарантованою можливістю для самостійного їх використання;

– державою і органами місцевого самоврядування для задоволення різноманітних потреб громадян і суспільства в цілому (матеріальних, естетичних). Забезпечується діяльністю спеціальних уповноважених державою органів, яка спирається на правове закріплення і регламентацію в нормативних актах[5].

Таким чином, лісокористування як складна багатокомплексна дефініція складається з сукупності правових норм, які встановлюють умови і порядок багатоцільового раціонального використання, відтворення і охорони лісів, ведення лісового господарства, права і обов'язки лісокористувачів, виходячи з інтересів суспільства в одержанні деревини, інших лісових ресурсів, використання інших корисних властивостей лісу [11, с. 373]. В свою чергу С.М. Шершун зазначає, що право користування лісами – це визнання законом можливості їх господарської експлуатації, вилучення з них корисних властивостей та отримання доходів [8, с. 79], з чим ми не можемо погодитися, так як лісокористування не може ставити в основу змісту діяльності лише чисте користування без відновлення.

Підводячи підсумок викладеному, вважаємо, що **«право користування лісами»** складна правова категорія, яка урегульована нормами права, що регулюють суспільні відносини у сфері використання, відтворення та охорони лісів, визначають особливості використання різних лісових ділянок щодо права їх лісокористування, закріплюють права та обов'язки постійних та тимчасових лісокористувачів, а також підстави набуття та припинення прав на постійне чи тимчасове користування лісовими ділянками.

Право розпорядження лісами – це юридичне визначена можливість з'ясування та встановлення фактичної і подальшої долі лісу. Особливістю права розпорядження лісами як власністю є досить складним публічно-правовим механізмом, урегульованим різними правовими нормами. Саме право розпорядження лісами визначає режим використання лісів, передачу їх у власність або користування, встановлення порядку та розмірів плати за використання, граничних розмірів плати. Відповідно ліси можуть перебувати в державній, комунальній та приватній власності. Відповідно суб'єктами права власності на ліси є держава, територіальні громади, громадяни та юридичні особи. Ліси можуть перебувати у державній, комунальній або приватній власності.

Список використаних джерел:

1. Правовий режим використання та охорони лісів URL: <https://studfile.net/preview/9144643/>
2. Конституція України (із змінами і доп.). К.: Атіка, 2006. 64 с.
3. Про охорону навколишнього природного середовища. Закон України від 25 червня 1991 № 1264-ХІІ // Відомості Верховної Ради. 1991. N 41. Ст.546
4. Правовий режим раціонального використання й охорони земель URL: <https://mir.zavantag.com/pravo/507701/index.html?page=9>

5. Клименко В.Д. Право власності на ліси URL: <https://referatwork.ru/new/source/31472text-31472.html>
6. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
7. Андрейцев В.І. Конституційно-правові імперативи використання власності на землю // *Вісник Київського нац. ун-ту імені Т. Шевченка. Юридичні науки*. 2004. Вип. 58. С. 96-99.
8. Шершун С.М. Еколого-правове регулювання лісокористування в Україні: дис.... канд. юрид. наук: спец. 12.00.06 «Земельне право; аграрне право; екологічне право; природоресурсне право». К., 2005. 203 с.
9. Мішенін Є.В. Еколого-економічні та правові передумови трансформації власності на лісові ресурси // *Научные труды ДонНТУ. Серия экономическая*. 2004. Вып. 69. С. 131-136.
10. Андрейцев В.І. Екологічне право: курс лекцій. К.: Вентурі, 1996. 208 с.
11. Екологічне право: особлива частина. / за ред. В.І. Андрейцева. К.: Істина, 2001. 544 с.